

УДК 378.147

Г. І. Кутузова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри культурології та менеджменту соціокультурної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Актуальні проблеми культурологічної підготовки студентів університетів

Роботу виконано на кафедрі культурології та менеджменту соціокультурної діяльності інституту соціальних наук ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто проблеми педагогічного забезпечення культурологічного складника в підготовці студентів вищих навчальних закладів, акцентовано увагу на особливостях формування культуролога як професіонала.

Ключові слова: національна освіта, гуманізм, професійна освіта, культурологія, культурологічна освіта, культурологічна підготовка, культурологічний підхід.

Кутузова Г. И. Актуальные проблемы культурологической подготовки студентов университетов. В статье рассматриваются проблемы педагогического обеспечения культурологической составной в подготовке студентов высших учебных заведений, акцентируется внимание на особенностях формирования культуролога как профессионала и творческой личности.

Ключевые слова: национальное образование, гуманизм, профессиональное образование, культурология, культурологическое образование, культурологическая подготовка, культурологический подход.

Kutuzova G. I. Current Issues of Cultural Education of the Students. The problems of pedagogical support of cultural pattern of education of the students of higher education institutions are viewed in the article. Attention is paid to the specifics of professional development of cultural researchers.

Key words: national education, humanism, professional education, cultural studies, cultural education, cultural approach.

Постановка наукової проблеми. Формування національної системи освіти в Україні відбувається в умовах суттєвих змін у духовному просторі суспільства, що вимагає від освітян осмислення еволюції власної світоглядної позиції, внесення коректив в освітньо-виховні орієнтири.

Теоретико-методологічне обґрунтування мети, завдань, цінностей національної освіти та виховання потребує використання різних аспектів філософії та культурології освіти, що є природною потребою у методологічному, контекстному аналізі існуючих освітньо-культурних проблем. Наукова думка все переконливіше доводить можливість глибшого розуміння кризових станів суспільства, глобальних тенденцій розвитку соціальних систем і, зокрема, освіти з позицій культури як системи вищого порядку. На перетині тисячоліть відбувається зміщення культури в “епіцентр сучасного людського буття” (В. Біблер). Пріоритетність культуроцентристського розгляду явищ навколишньої дійсності набуває подальшого визнання як методологічний засіб, термінологічно закріплений у науковому обігу як культурологічний підхід. Він розширює дослідницькі та прикладні межі, сприяє розробці панорамного, багатовимірного погляду й полісистемного пояснення сутності культурних проблем, цінностей, компонентів сучасної освіти, допомагає суб’єктам освітньої діяльності визначати інноваційні, якісні, ціннісні завдання, стимулює прийняття масштабних творчих рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення культурологічної позиції у сфері освіти обумовлене наявністю негативних факторів і суперечностей, які мають соціально-культурний характер, а саме:

- зниження якості освіти через “культурне старіння” змісту і форм, порушення принципу їх культуровідповідності;
- недостатність культуромісткості змісту освіти, домінування “знаннєвого” підходу на шкоду “ціннісного”;
- недооцінка взаємодії освіти й культури, невміння вчителів застосовувати культурологічні методи навчально-виховної діяльності;
- низька культурна грамотність переважної більшості випускників шкіл, які в подальшому житті не здатні забезпечити культуру сучасного виробництва, високу якість життєдіяльності.

У сучасних умовах до культуролога висуваються підвищені вимоги щодо його професійних і особистісних якостей. Він має бути не лише висококваліфікованим спеціалістом, а й людиною високої культури. Статус і роль культуролога як професіонала і культуротворчої особистості визначаються його професійною підготовленістю. Радикальне підвищення професіоналізму, поєднання його із загальною культурою потребує різнобічного особистісного розвитку, формування гуманістичної педагогічної позиції на основі єдності професійної, суспільно-економічної і культурологічної підготовки.

Сьогодні в Україні мають місце суттєві зміни в співвідношенні ідеології, культури та освіти. У педагогічній науці зростає інтерес до культурологічних проблем освіти, таких як культуротворчі функції освіти; орієнтація на цінності і творчість; інноваційність; альтернативність освітніх культурних моделей тощо.

Інтерпретація освітніх проблем із позицій культурології освіти дає можливість усвідомити, що суб'єкти освіти – це суб'єкти культурної діяльності, а проблеми освіти можна вирішити не тільки педагогічними, а й соціокультурними засобами.

Складний і багатогранний процес реформування національної освіти висуває особливі вимоги до вивчення культурологічних дисциплін у вищій школі як важливої складової частини у професійно-творчій підготовці студентської молоді.

Аналіз праць педагогів, психологів, філософів, соціологів дає змогу виділити основні аспекти наукових досліджень цього напрямку: обґрунтування теоретико-методологічних засад модернізації освіти (В. Андрущенко, В. Білоусова, С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.); розкриття психологічних основ гуманізації освіти (Г. Балл, Г. Костюк, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Семиченко та ін.); ототожнення гуманістично орієнтованої освіти з особистісно орієнтованою (О. Асмолов, І. Бех, О. Пехота, С. Подмазин, В. Рибалко, І. Якиманська та ін.); нові підходи до здійснення гуманістичного виховання в сучасних умовах (Г. Ващенко, О. Вишневський, Є. Бондаревська, І. Підласий, О. Сухомлинська та ін.); реалізація народознавчої функції навчально-виховного процесу (П. Кононенко, Р. Скульський, Г. Філіпчук, П. Щербань та ін.).

Останнім часом активізувалися наукові пошуки в галузі модернізації професійної освіти (Г. Арєф'єва, М. Добрускін, Н. Ничкало, Є. Пашков, С. Ставицький, В. Шубін, О. Романовський, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та ін.). Зокрема, розробляється проблема педагогічного забезпечення культурологічного складника у підготовці майбутніх фахівців.

Дослідників цікавлять теоретико-методологічні та дидактичні аспекти культурологічної підготовки учнівської молоді (Г. Васянович, В. Виноградов, В. Вулих, Г. Дегтярьова, О. Музальов, Г. Онкович та ін.), питання культурологічного змісту освіти (З. Донець, Л. Руденко та ін.), інформаційного і методичного забезпечення культурологічних курсів (В. Виткалов, М. Митровка, Л. Зеліско та ін.), запровадження новітніх технологій навчання (Л. Азарцева, О. Шевнюк, А. Шевцов та ін.), конкретно-фахової спрямованості культурологічної підготовки (З. Скринник, З. Гіптерс та ін.). Однак дається взнаки брак нових індивідуальних (авторських) методик, які б поширювали практичний досвід модернізації навчального процесу засобами культурологічних дисциплін у вищій школі. Йдеться про осучаснення наукового пошуку через оновлення системи потреб, інтересів, емоційних станів особистості, що впливає на розвиток її гуманістичної культури.

Наше дослідження ґрунтується на припущенні, що реалізація гуманістичних засад культурологічного складника в підготовці студентів вищих навчальних закладів забезпечує сукупність таких педагогічних умов: посилення гуманістичної функції культурологічних дисциплін із використанням парадигмальних підходів у навчанні та вихованні; спрямування пізнавальної діяльності студентів та сприйняття гуманістичних цінностей і плекання ціннісного ставлення до людини, її життя та гідності через орієнтацію навчального процесу на збереження та розвиток інтелектуального потенціалу української нації в контексті загальнолюдських цінностей; створення сприятливої атмосфери для оновлення і реалізації сутнісних сил особистості в її різнобічній навчальній та соціокультурній діяльності, що зумовило б перехід гуманістичних цінностей; забезпечення міжпредметного зв'язку гуманітарних, зокрема культурологічних, і профільних дисциплін.

При цьому, якщо зміст навчальних програм із культурологічних дисциплін відповідатиме таким вимогам, як урахування специфіки інтересів студентів, що збігаються з їх стилем засвоєння знань, розвиток творчих здібностей, ініціативи, критичного мислення, соціальної відповідальності, а також потреби і навичок самоосвіти, прищеплення потягу до навчання, то в процесі навчання буде створено об'єктивні передумови для формування гуманістичної культури майбутніх фахівців.

Тому загальною теоретичною базою нашого дослідження стала концепція гуманізації та гуманітаризації загальної середньої та професійної освіти, праці філософів, педагогів, психологів, у яких знайшли обґрунтування основні її положення. Інформаційною базою дослідження – законодавчі й нормативні документи України з проблем освіти та виховання.

У теоретичних дослідженнях накопичено достатньо знань для створення моделей педагогічної освіти на основі культурологічного підходу, які передбачають вивчення предметів у інтеграції з гуманітарними дисциплінами. Набуття необхідних умінь для розробки і втілення технологій, орієнтованих на створення цілісної картини культурно-історичного розвитку суспільства – необхідна умова культурологічної підготовки студентів університетів.

Під культурологічною підготовкою розуміють планомірний педагогічний процес, який ґрунтується на засадах культурологічної спрямованості, гуманізації і гуманітаризації навчально-виховного процесу, діалогової взаємодії його суб'єктів; посилення у навчальних планах дисциплін, які забезпечують підвищення загальнокультурного рівня, духовного розвитку майбутнього спеціаліста, теоретичну і практичну підготовку до культуровідповідної діяльності; використання у навчально-виховному процесі національних культурних здобутків, збагачення змісту кращими зразками світової культури, оволодіння знаннями, вміннями й навичками використання їх у професійно-педагогічній діяльності; естетизації дозвілєвої діяльності, створення культуротворчого середовища формування майбутнього спеціаліста; культуровідповідної діяльності у позанавчальний час [4].

Так, Н. Крилова вказує, що актуальність культурологічних аспектів підготовки сучасного спеціаліста обумовлена об'єктивними вимогами якісних характеристик особистості й діяльності спеціаліста, що створює потребу в адекватному розвитку вищої освіти: переосмисленні змісту освіти й виховання майбутнього спеціаліста, розробку й послідовну реалізацію гуманістичної концепції викладання. Культурологічна підготовка посилює антропоцентричний напрям освітніх процесів. Один зі шляхів підвищення її ефективності – збільшення культуромісткості змісту, технологій, організаційних форм освіти, виховання і розвитку особистості [9].

У процесі дослідження ми довели, що основою реалізації гуманістичних засад культурологічної підготовки майбутнього фахівця є орієнтація навчального процесу на збереження та розвиток інтелектуального потенціалу української нації в контексті загальнолюдських цінностей.

Культура фахівця характеризується науковцями як вияв зрілості й розвитку всієї системи соціально значущих особистісних якостей, що продуктивно реалізується в індивідуальній (суспільно-політичній, професійній, науковій та ін.) діяльності. Вона є підсумком якісного розвитку знань, переконань, норм діяльності і поведінки, здібностей і соціальних почуттів. При цьому підкреслюється, що формування культури майбутнього може розглядатися як багатоаспектна проблема, що має актуальне соціальне та наукове значення.

Так, О. Б. Коломієць відстоює думку про те, що, йдучи шляхом розвитку культури, особистість постійно збагачується, стає здатною сприймати сучасні проблеми суспільства, змінювати свій внутрішній світ через необхідність культуросприйняття, бути щасливою.

Водночас культурологічна підготовка містить могутній когнітивний потенціал, формує ціннісно-мотиваційні засади професійної діяльності, суттєво збагачує її функції, забезпечує посилення креативних компонентів педагогічної освіти [6].

Так фактичні та теоретичні матеріали курсу “Культурологія” демонструють, насамперед, еволюцію зовнішньої оболонки людського буття, знайомлять із конкретно-історичними проявами культури в суспільстві через життя і творчість видатних діячів вітчизняної та світової культури, що сприяє гуманістичному розумінню культури як особливого феномену суспільного життя.

Головна мета курсу полягає в тому, щоб максимально сприяти становленню гуманної особистості, соціальному та індивідуальному самовизначенню студентів, формуванню їх світогляду і свідомої доброчинної життєвої позиції.

Специфічна особливість курсу – його узагальнювальний характер, спрямованість на загальнометодологічні проблеми наукового пізнання, оскільки він акумулює в собі результати процесів інтегративної взаємодії гуманітарних, природничих і технічних наук, а також визначає науковий спосіб орієнтування у такому синтезі інформації про розвиток матеріальної та духовної діяльності людини. Саме системність, цілісність викладання дисципліни забезпечують реалізацію принципу гуманоцентризму, який передбачає спрямованість навчальної діяльності на людину (її потреби, інтереси, цілі).

Серед інших засад навчального курсу “Культурологія”, які сприяють його гуманістичній орієнтації, виділено такі: поєднання у процесі викладання різних форм духовного освоєння дійсності

(пізнавальної, оціночної, ідеалізуючої, мотивуючої та ін.) і різних джерел інформації (навчальні предмети, художня література, засоби масової інформації, життєвий досвід викладача і студентів тощо); спрямованість курсу на формування не лише знань, умінь і навичок, а й особистісних якостей студентів (інтелектуальних, моральних, вольових, тощо); відкритість, яка базується на виробленні у студентів антидогматичного мислення, яке допоможе їм сприймати будь-яку нову інформацію, із розуміння ставитися до цінностей, що репрезентують різні світогляди та культури; органічне поєднання локального та глобального, національного та загальнолюдського.

На думку респондентів, гуманна особистість – це насамперед людина добра й справедлива, що поважає інших і завжди готова прийти на допомогу. Гуманна людина ставиться до інших, як до самої себе, живе в гармонії з природою, вона є вихованою і милосердною. Серед моральних рис, їй притаманних, називалися чесність, порядність, безкорисливість і відповідальність.

У результаті опитування студентів було виявлено їх чітку орієнтацію на гуманістичні цінності, що має стати основою розв'язання проблеми формування гуманістичної культури майбутнього фахівця. З іншого боку, в ході експерименту виявлено досить низький рівень загальної культури студентів деяких факультетів, що пояснюється насамперед об'єктивною причиною: вони обирають спеціальність, яка належить до категорії негуманітарних. Вибір майбутнього фаху стає своєрідною установкою на поглиблене вивчення в загальноосвітній школі дисциплін природничого, математичного, тобто негуманітарного, циклів.

Результати дослідження дають змогу визначити загальне ставлення молоді до гуманітарних дисциплін. Його можна резюмувати таким чином: по-перше, студенти розуміють, що сучасне суспільство не може функціонувати без теоретичного самоосмислення, без вивчення людиною на філософському рівні своєї суті, об'єктивних законів та перспектив розвитку. По-друге, вони прагнуть в усьому розібратися самостійно, вивчаючи філософські, економічні, соціально-політичні та історико-культурологічні ідеї не як готові істини, а як певні положення, що підлягають історичному аналізу. Студентів приваблює також можливість розширення свого світогляду, підвищення загальнокультурного рівня у процесі вивчення гуманітарних, зокрема культурологічних дисциплін, їхній зв'язок із проблемами сучасного життя.

Висновок. Отже, теоретичний аналіз наукової літератури та результатів проведеного експерименту засвідчив існування внутрішніх суперечностей у системі гуманітарної підготовки студентів, що зумовлює потребу їх подолання через кооперацію зусиль викладачів гуманітарних і спеціальних дисциплін та студентів.

Література

1. Бестужев-Лада И. Что может дать культурология учителю / И. Бестужев-Лада // Народное образование. – 1997. – № 6. – С. 89–94.
2. Библер В. С. Михаил Михайлович Бахтин, или поэтика культуры / В. С. Библер. – М. : Прогресс, 1991. – 176 с.
3. Бех І. Д. Особистісно-орієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех ; МО України. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Боровик М. Г. Системно-культурологические основы изучения гуманитарных предметов в школе : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. Г. Боровик. – СПб. : [б. и.], 1997. – 20 с.
5. Зеер Э. Ф. Личностно ориентированное профессиональное образование / Э. Ф. Зеер. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 1998. – 126 с.
6. Зязюн І. А. Культуротворча функція виховання студентів педагогічного вузу / І. А. Зязюн // Вища педагогічна освіта : наук.-метод. зб. – К. : [б. в.], 1994. – Вип. 17. – С. 66–72.
7. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні : реалії, тенденції, перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 1. – К. : [б. в.], 1996. – С. 8–12.
8. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопр. философии. – 1996. – № 3. – С. 15–26.
9. Маслов В. С. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів вищих військових закладів освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В. С. Маслов ; Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України. – К. : [б. в.], 1998. – 35с.

Статтю подано до редколегії
22.08.2009 р.